

Срђан Срдић

ГРОБ ЗА РЕПУБЛИКУ

(Уве Витшток: *Фебруар 33: зима књижевности*, превела с немачког Дринка Гојковић, Геопоетика издаваштво, Београд, 2023)

У *Чаробњаку*, роману Џона Фаулса ког се аутор малтене одрицао, док се читаоци континуирано с тим одрицањем нису слагали, у сваком смислу незаборавни Морис Кончис изговара и следеће: „Једна од великих заблуда нашег времена је да су нацисти дошли на власт зато што су хаосу наметнули ред. А истина је баш супротна томе: имали су успеха зато што су реду наметнули хаос. Поцепали су Заповести, одбацили суперере, што год хоћеш. Говорили су: *Можеш да њројањаш мањине, можеш да убијаш, можеш да мучиш, можеш да се њариш и рађаш без љубави.* Понудили су човечанству сва велика искушења. Ништа није истина, све је дозвољено.” Више него често циничан, Кончис на овом месту делује убедљиво колико и разложно – уколико нацизам не схватимо као, грубо речено, политички тренд,

већ пре као игру преиспитивања укупне природе, оправданијим нам се чини поступак Немца Увеа Витштока да 2021. године, наизглед на безбедној удаљености од нацистичких изопачених непочинстава, објави релативно кратку, на документима засновану студију понашања немачких писаца у току фаталног фебруара 1933, месеца Хитлеровог доласка на власт.

Фебруар 33: зима књижевности одиста јесте књига чијим изворима није могуће приговорити – да безобразно парафразирам једну знамениту, а крајње неправедно запостављену локалну списатељицу која би лако могла да пронађе место у некачком, локално замишљеном *фебруару*: „овако то јесте било”, и то је лоша вест. Потреба да се оваква књига појави у књижарама, библиотекама и њима сличним местима 2021. такође говори о непоправљивости људске природе, овог пута посматране кроз перспективу политичког дешавања. Отуд је *Фебруар 33* књига сродна *Дневном реду* Ерика Вијара. Наиме, кад се човек простодушно запита чему опет о *исџом*, довољно је да прочита вести дана, не локалне, било би сјајно да су само те проблематичне, већ свеукупне, глобалне, па да се осведочи како је *исџо* једино што постоји. Једино могуће, да будем неотклоњиво прецизан.

*

Поменути Кончис, *мајус*, у својим излагањима уме да буде и претенциозан, и на свој начин иритантан, свакако манипулативан и веома, веома промишљен у погледу циљева које би требало да оствари, али му се не може одрећи, за епоху у којој живи, зачуђујућа дидактичност. Па да се сагласимо да горенаведене ставове

није могуће или их је врло тешко могуће доводити у питање. Дакле, ако је *џо исџина*, било би упутно размислити о томе како је таква истина уопште била/остала могућа. И тако долазимо до Витштоковог избора професије писца: зашто баш писци, а не ојачари? Јер Витштока у *Фебруару 33* занима понашање писаца у напрасно измењеним историјско-политичким околностима. То више говори о временском исечку који је Витшток описао него о било чему другом. Једноставно речено, он рачуна са специфичном врстом ауре коју у том часу наводно поседују писци, а не мојом непромишљеношћу олако одабрани ојачари. Та се аура заснива на две претпоставке, на први поглед искључујуће. Прва би била романтичарска, последично неоромантичарска, док је друга реалистичка (овде се мисли на реализам као историјски заснован уметнички правац из деветнаестог века, никако на свеприсутни реалистички метод објективног приказивања стварности) чија малигна еманација остаје идеолошко извитоперење у драстично нарушавање аутономије уметничког текста познато као социјалистички реализам. Схваћен романтичарски, писац је скоро па врач, гуру који у свом поседу држи извесне псеудомагијске претпоставке на којима је саграђен свет у ком живи, па стога не би било непаметно безусловно веровати како њему, тако и андизанатски схваћеном стваралачком трансу из ког произлазе странице које овај пише. Да сведем: писац зна оно што неписац не зна, једном је доступно, другом није. Друга, реалистичка претпоставка од писца тражи да се непрестано изјашњава (не треба излазити из троугла Зола–Дикенс–Лазаревић да би се то схватило) поводом сваке социолошке недоследности на коју наилази заједно с онима којима је због професионалне дистанце онемогућено да равноправно полемишу, револуционишу друштвену праксу, преузимајући на себе колосалну одговорност нећутања, неповлачења пред устројствима и механизмима чија природа у екстремним координатама уме да поприми убилачке обресе. Тако схваћен писац данас је пре Асанж него Шаламов, ако то прави ма какву разлику. Елем, писац не би смео да ћути и не реагује из најмање два наведена разлога: први подразумева несебичност која би његову ауру морала да делом удели мање способном остатку племена ком припада, док је други онај који говори о писцу искључиво као неком ко реагује и делује, ко износи мишљења и брани их силином интегритета који је професионалним дејствовањем стекао, тачније, исто то друштво ком се супротставља дало му је легитимитет да га макар опомене. И Витшток је, свакако, на тој страни: лице прво мора да постане Хамсун, Паунд, Пирандело или Селин с неутралних библиотечких полица, а касније се од тог лица тражи да не постане оно што су ова четворица постала мимо њих. Сложено, чини ми се.

*

Време је да постанем приземан и примитиван више но што сам то досад био. *Фебруар 33* је књига која свим паундовима и хамсунима овог света поставља питање: где си био кад се запуцало? То питање, никакве сумње нема, није књижевно питање. Иако су јунаци Витштокове књиге мање-више ноторни знанци сваког иоле упућеног читаоца, они то нису у односу на њену изворну тезу. Не сви. Тако је могуће, не у књизи него у историјској датости којом се књига бави, да данас не најпознатија Рикарда Хух буде приказана као морална шампионка што она, према контексту,

заиста јесте била. И то нема никакве везе с њеним писањем и његовим квалитетом, те потоњим значајем сваке од њених књига. Њен савременик, несумњиви литерарни великан Томас Ман, опет, у својим дневницима, наводи Витшток, говори о нечему што формулише као „револт против јеврејства”, и то опасно проблематизује његову наизглед беспрекорну политичку фигуру. Манов случај сугерише постојање одређених (пре)великих очекивања у погледу свега онога што писци јесу, поред тога што су писци оваквог или онаквог ранга, и то би могао бити не алиби за све оне који се нису исказали у злим политичким временима већ пре говор о погрешкама идентификације људи који стварају фикционалне текстове некада и највишег квалитета с људима којима је могуће придодати атрибут етичке беспрекорности политичког типа, ако тако нешто уопште јесте замисливо. Бити писац професионалац никако не може да се изједначи с идејом о непогрешивости политичког суда и њему припадајућој етици, напротив, историја књижевности бележи знатно више случајева аутора којима је свако па и најелементарније политичко мишљење било апсолутно страном – говорим о неразумевању политичког процеса као таквог, не о етичности овакве или онакве одлуке. У супротном, делује да би се идентично, политички исправно мишљење морало тражити баш од сваког оног ко припада од друштва одређеној „интелектуалној елити”, што је термин веома, веома флуидан и његова општа својства су готово па протејска јер подразумевају убедљиву дефиницију до које се не долази лакомисленим пречицама.

*

Да бити писац не значи исто што и бити оцачар јасно је и без излагања већим интелектуалним напрезањима. Невоља која долази од Витштоковог текста јесте у баштињењу нечега што бих одредио као сентимент романтичарске, али и реалистичке делузије о којима је у претходним редовима било речи. Уградња кода моралне супериорности у сваког писца понаособ, а касније и у само једну од могућих професија, чини се као несвакидашњи шум у комуницирању онога што људска природа истински јесте. И онда бих се zaloжио за становиште које из сваке расправе изузима Витштокове јунаке као писце, јер су они као такви подложни приоритетно могућностима критичког промишљања и естетског вредновања текста, не у радикално феноменолошком смислу већ у знатно ширем књижевноисторијском, па и поетичком опсегу. Витштокова мета су, пре свега, људска бића, а она нам могу бити онолико симпатична и драга колико то чињенице њихових живота допуштају. Ово није било каква амнестија за чињење/нечињење тамо где се она по законитостима хуманости очекују него пре довођење у сличну раван моралне процене свих оних који у књижевном процесу саучествују. Истина је да је тежина Паундовога престапа огромна, али то не чини Русоа или Вијона морално прихватљивим. И не само њих.

А када се делузија искључи из токова процене, остану две врсте Витштокових преступника: они који у Хитлеровим злочинима вољно делују, потпуно свесни шта су последице оваквог избора, као и они наивни, нећу рећи политички приглупи, од којих један део има одређено право и да касније *ревигира*, хришћанска црква би рекла покаје се (то су сви они који не чују Осијецког док говори како ће све „ово

трајати много дуже”, или наставници који не бране Хајнриха Мана након чега и сами бивају нападнути). Рекао бих, ипак, да и Витшток, као и поменути Вијар, и многи други, овде пре свега воде рачуна о реченим последицама донетих одлука. А *Фебруар 33* јесте књига корисна и због намере да подсети на шта су све пристали они који су пристали – на батинање неистомишљеника, прогоне, медијски терор, патолошку пропаганду и манипулацију, расизам, антисемитизам, бедни кукавичлук, спаљивање књига које води до масовних мучења и убистава незабележених у историји људске врсте, а ова најчешће нема чим блиставим да се похвали. Иако верзиранијим познаваоцима историје делује као понављање одавно научног, савремена историјска пракса показује да је Витштокова књига више него потребна због несклоности поменуте врсте да историјски учи, као и да учи уопште. И док су се Русоова непочинства најпре односила на његов приватни живот, без масовног угрожавања права и слобода других, они Витштокови јунаци за које можемо да кажемо да су своје одиграли као нацисти или симпатизери нацизма, тзв. „сарадници окупатора”, не могу наићи на ма какво људско разумевање нити оправдање. На другој страни налазе се Хајнрих и Клаус Ман, Осијецки, Брехт или Ремарк, чији беспрекорни политички портрети ипак не говоре ништа о њиховој књижевности. Она би била таква каква јесте и да нису били такви какви су били. И то је гадан уметнички парадокс с којим увек треба рачунати.

Посматрано с аспекта чисте политике, немогуће је овде не констатовати натрухе и даље присутног инфантилног идеализма описаног пре свега у појмовима „републике” или „демократије” тада када постане јасно да појмови нису оно што ће сачувати животе људи већ, нажалост, искључиво војно-политичка сила већег капацитета склона да и сама почне да ради оно што је спочитавала непријатељу док овај није допао агоније пораза (читај: Дрезден, Хиросима). И „република” и „демократија” овде делују као неком затеченом у масакру Другог светског рата потребни фантазми у које се скоро па догматски веровало, гаранти који то нису били (а које је једино у стању да очува, чак и у виду фантазама) онога што је договорено како ствари не би пошле путевима којима се нико није надао, или готово нико, пука претња већим степеном насиља (видети код Ц. Свифта – „О природи, корисности и нужности ратова и распри”).

Свеукупно, не баш похвално за врсту којој припадамо.

Рече добри човек Борис Вијан: „Бог вас мрзи, балегари. И бог вас се стиди.”